

Den levende middelalder

I år har forlaget Gyldendal udgivet en ny bog af professor Brian Patrick McGuire.¹ Her anmeldes den af lektor Tore Nyberg

Af Tore Nyberg²

Middelalderen som den "katolske epoke" i Europas historie interesserer os alle, der lever i det moderne samfund side om side med flere kristne konfessioner og andre trosretninger. Den kæmpe epoke, der kan defineres til at omfatte helt op på 1.200 år (ca. 300 – ca. 1500), er naturligvis ikke nogen ensartet epoke. Det er en kunst troværdigt og dog forståeligt at formulere dens fællesnævner. Begreber som tidlig, høj- og senmiddelalder skal placeres, den voksende afstand mellem latinsk og græsk kristendomsform siden den gensidige bandlysning i 1054 tematiseres.

Brian Patrick McGuire, professor i historie ved Roskilde Universitet, har vovet forsøget med sin bog *Den levende middelalder*.³ Titelsiden bærer imidlertid en undertitel: *Fortællinger om dansk og europæisk identitet*. Den titel indeholder mere sandhed, end man umiddelbart ville tro. Det er ikke tale om en rent historisk fremstilling, endsig da en dækkende beretning om 1.200 års europæisk historie, men om kortfattede, nærmest essayistiske dybdespring ned i nogle af de problemer, der åbnes op til ved kulturdebattens slagord og klichéer. Bogen er derfor uhyre aktuel dels i den betydning, at den lægger sig til rette i øjeblikkets diskussioner omkring nøglebegreber inden for middelalderens og vor egen kristne historie.

Men derudover fremhæver den fortløbende sin aktualitet ved direkte at drage paralleller til aktuelle politiske og økonomiske spørgsmål af år 2005. Altså alt andet end en "objektiverende" historieskrivning. I stedet udleverer McGuire sig selv og sin videnskabelige bane ved henvisninger til de forskere og forgængere, som han skylder tak for, at de en gang har formet hans videnskabelige helhedsanskuelse på middelalderens kristendom. På den måde lader han læseren følge ham i udvikling og tendenser inden for et halvt århundredes middelalderforskning, med vægt ikke kun på de angelsaksiske, man også i høj grad andre europæiske traditioners bidrag dertil.

McGuire ved, at middelalderen blev til ved, at humanisterne i det 16. århundrede begyndte at sammenfatte epoken mellem oldtidens blomstring og oldtidens genoplivning i renæssancen under navn af den "mellemliggende tidsalder" (*media aetas*). Til trods for en således uretfærdig og urealistisk

¹ Brian Patrick McGuire er professor i middelalderhistorie ved Roskilde Universitetscenter

² Lektor emer. ved Syddansk Universitet, adresse Lahngade 83, 5000 Odense C, tel/fax 6611 5886, mail tny@hist.sdu.dk

³ Gyldendal, 2005, 301 sider, 299 kr.

epokeinddeling er den blevet bestående, og McGuires beskrivelse af, hvordan det kunne gå så galt, rammer plet.

Dernæst følger dét, der hyppigt mangler i fremstillinger af middelalderens historie: det grundlæggende, indledende kapitel om "Kristendommens lære og kirkens struktur". Så er det sagt: der er intet andet fælles grundlag for middelalderen som epoke end, at den domineredes af romerrigets kristendom, således som den var blevet etableret af kejserne Konstantin, Teodosius og Justinian (omend sidstnævnte er kommet lidt til kort i bogen). McGuire har tilegnet sig den færdighed at kunne sige væsentlige ting med få ord, og det er en absolut nødvendighed for at få "kristendommens lære og kirkens struktur" til at rummes med en så rimelig fremtoning, som det nu er sket, på tyve sider.

Resten er selektive billeder og fortællinger, beundringsværdigt sammenholdt og med ram på væsentlige problemer. Romere og germaner lever sideløbende med hinanden, Karl den Stores rige bliver første syntese for de to, og det åbner op til et "nyt" Europa. De vægtigste kapitler er tematiske, hvert omfattende mange århundreder med forståelsesnøgle til mange af de fænomener, en moderne læser undrer sig over: forskellen på en materialistisk og en spirituel verdensfortolkning, synd som det onde, syndens ophav og materiens ondskab eller godhed, samfundet som en samling af funktioner belyst ved de nyeste diskussioner om feudalismens væsen, todelingen af de øverste autoriteter i Europa, kejser og pave -- herunder den vestlige kejsers håbløse position, som kun kunne afhjælpes ved at man i Byzans satte det blinde øje til.

Men de problemer, McGuire beskæftiger sig med, knytter sig i høj grad -- i angelsaksisk tradition -- til Frankrig og Paris-universitetet. Vi får Abélard og Héloïse, men vi mangler Bonaventura; vi får Bernhard af Clairvaux, men vi mangler Thomas af Aquin; vi får Petrus Damian, men vi får for lidt af Gratian; vi får Jean Gerson, men vi mangler Nicolaus Cusanus, alt i god overensstemmelse med tyngdepunkterne i McGuires egen forskning. Men hvad gør det? Forfatteren har allerede sikret sig ved bogens undertitel: dette er en bog, der med et antal dybdeboringer præsenterer materiale til en identitetsproces, dét at opdage sig selv som europæer og lære dét at kende, der hjælper os til at identificere os selv som mennesker og europæere.

Skolastikken eksempelvis bliver ikke behandlet i en historisk diskurs, men som en diskussion om monastisk og skolastisk læsning og teologi. Spørgsmålet om, hvorvidt materien og kroppen er god eller af det onde, bliver præsenteret som en analyse af kætternes lære og det katolske svar herpå blandt andet i dets tidstypiske form af kætterkorstog mod albigerne. Ridderdigtning, høvisk litteratur og de tidlige humanister -- som middelalderdigtere! -- træder ind i dialogen mellem samfundets institutioner og epokens visioner og drømme. Kvindens stilling bliver til et tema hos både kvinder og mænd, omend McGuire måske undervurderer universiteternes rolle i mandssamfundets fremvækst, kvindemystikken som kompensation for kvindens udelukkelse fra universiteterne (s. 194). Traditionelle paradestykker fra middelalderens danmarkshistorie bliver sat ind i samtale med tidens universelle strømninger.

Middelalderen som en epoke, hvis mest begavende mennesker er optaget af at skabe og skildre Mennesket for Guds ansigt, er sjældent blevet så rammende beskrevet på et nordisk sprog. Det gælder også kapitlet om senmiddelalderen, hvor kristendommen og sjælesorgen bliver et hovedtema. På baggrund af en sådan bog fornemmer man det latterlige i, at det indtil nu er lykkedes de mest indflydelsesrige af Europas nuværende politikere og bureaukrater at forhindre, at vores tilhørsforhold til den kristne arv bliver nævnt i en europæisk konstitution.

Så kan man stille det spørgsmål, hvad det "levende" i middelalderen egentlig består i ifølge McGuire. Jeg fornemmer at ordet først og fremmest skal udsige, at middelalderen hverken er mørk eller lys -- den "lever", den er dynamisk, bevægelig, ligesom enhver anden historisk epoke -- den er ikke statisk. Men betyder ordet mere? Vil McGuire have sagt, at dét, der lever i middelalderen, er levende middelalder midt i vor egen tid? At det "levende" består i at se det nye, levende væv, der til trods for alle sår er blevet nydannet under den gamle skorpe? Eller er det forskningen, der holder billedet af

middelalderen frem og gør den levende? Er "middelalderen" måske slet ikke en epoke, men et chiffrer⁴ for en tilstand, betegnelsen for et levevilkår for mennesker midt ibland os?

Fremstillingen af den katolske tro bygger McGuire direkte på en gennemgang af den apostolske trosbekendelse. Det er også rimeligt – middelalderens missionsteologi brugte udenadslæren af Fader vor, Hil dig Maria og trosbekendelsen som første pædagogiske redskaber i opdragelsen i kristen tro, efter at et samfund ved kollektiv beslutning havde antaget kristendom og dåb. Måske bliver det katolske nadversyn nok så irenisk sidestillet med folkekirkebiskop Henrik Christiansens formulering af messens offerkarakter, men helt gal er den da ikke – det indgår i middelalderens aktualisering i vor tid. De bedste traditioner fra R. W. Southern⁵ er transformeret til det friske helhedssyn på dansk-europæisk middelalder. Kristendommen som "fragmenteret verdensreligion" i dag (s. 231) har behov for en rekurs til McGuires middelalder, det fornemmer vi som del af hans budskab; en konkret opskrift på, hvad det ville være mest frugtbart at overflytte fra dengang til i dag, får vi dog ikke.

Pavedømmet indtager en relativt beskeden plads i fremstillingen, og den idehistoriske linje fra de romerske kejsere til paveembedet bliver ikke varetaget (f.eks. s. 136). På den anden side er den faktor, der hedder kontinuitet i den ubrudte vielsesrække fra apostlenes tid i og ved Roms biskop, en værdi, som middelalderen – til trods for det tidsbundne i ethvert pontifikat – har traderet til vor tid lige så trofast som læren, sakramenterne og kulten.

McGuires "levende middelalder" kan anbefales til enhver, hvis viden om middelalderen er fragmenteret og spredt, og som gerne vil have en kortfattet, men tilbundsående og rammende forklaring på nogle af de væsentligste kirke- og samfundsspørgsmål, som vi forbinder med denne historiske epoke. Han eller hun vil ikke blive skuffet!

[Klik her for at udskrive artiklen \(printerens skal være tændt\)](#)

[Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt \(Outlook skal være startet\)](#)

[Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk](#)

⁴ Kodeord. Red.

⁵ Engelsk middelalderforsker, d. 2002. Red.